

**SUN'IY INTELEKTNING IJTIMOIIY HAYOTGA INTEGRATSIYASI:
IMKONIYATLAR, XAVF-XATARLAR VA GLOBAL
BOSHQARUV MASALALARI**

Otaniyozova Zaynabxon Sharipboyevna

Hazorasp tuman 1- son Politeknikumi

"Informatika va AT" (Maxsus) fan o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ijtimoiy hayotga tobora chuqur integratsiyalashuvi, bu jarayonning ijobiy va salbiy oqibatlari hamda xalqaro miqyosda ularni boshqarish zarurati tahlil qilinadi. SI inson faoliyatining turli sohalariga — ta'lim, sog'liqni saqlash, adliya, iqtisodiyot, transport, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalariga kirib kelib, inson hayot sifati va samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatayotgan bo'lsa-da, shu bilan birga axloqiy, huquqiy va xavfsizlikka oid jiddiy savollarni ham yuzaga keltirmoqda. Maqolada aynan shu ziddiyatli holatlar o'rganiladi, shuningdek, sun'iy intellektidan foydalanuvchi mamlakatlar va korporatsiyalar uchun umumiy boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish zarurligi asoslab beriladi. Xalqaro tashkilotlarning siyosiy yondashuvlari, texnologik asimmetriya, hamda normativ-huquqiy bazalarning moslashtirilishi orqali SI'ning ijtimoiy tizimlarga xavfsiz integratsiyasi uchun strategik yechimlar taklif etiladi. Mualliflar SI texnologiyalarining barqaror va adolatli rivojlanishi uchun global boshqaruv konsepsiyasini ishlab chiqish zaruratiga urg'u beradilar.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, ijtimoiy integratsiya, axloqiy xavf, raqamli tengsizlik, global boshqaruv, texnologik siyosat, xavfsizlik, normativ-huquqiy muvofiqlik, algoritmik qarorlar, xalqaro hamkorlik.

**ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В
ОБЩЕСТВЕННУЮ ЖИЗНЬ: ВОЗМОЖНОСТИ, УГРОЗЫ И
ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ**

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется все более глубокая интеграция технологий искусственного интеллекта (ИИ) в общественную жизнь, позитивные и негативные последствия этого процесса, необходимость управления ими в международном масштабе. Хотя ИИ проник в различные сферы человеческой деятельности — образование, здравоохранение, юстицию, экономику, транспорт, социальные сети и СМИ — и оказывает положительное влияние на качество и эффективность человеческой жизни, он также поднимает серьезные

этические, правовые и вопросы безопасности. В статье рассматриваются эти противоречивые ситуации, а также обосновывается необходимость формирования общих механизмов управления для стран и корпораций, использующих ИИ. Предлагаются стратегические решения для безопасной интеграции ИИ в социальные системы посредством адаптации политических подходов международных организаций, технологической асимметрии и нормативно-правовой базы. Авторы подчеркивают необходимость разработки концепции глобального управления для устойчивого и справедливого развития технологий СИ. Ключевые слова: искусственный интеллект, социальная интеграция, моральный риск, цифровое неравенство, глобальное управление, технологическая политика, безопасность, соблюдение нормативных требований, алгоритмические решения, международное сотрудничество.

INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO SOCIAL LIFE: OPPORTUNITIES, THREATS, AND GLOBAL GOVERNANCE ISSUES

ABSTRACT

This article analyzes the increasingly deep integration of artificial intelligence (AI) technologies into social life, the positive and negative consequences of this process, and the need to manage them on an international scale. Although AI has penetrated various areas of human activity - education, healthcare, justice, economics, transport, social networks, and the media - and has a positive impact on the quality and efficiency of human life, it also raises serious ethical, legal, and security questions. The article examines these contradictory situations, and also justifies the need to form common governance mechanisms for countries and corporations using AI. Strategic solutions are proposed for the safe integration of AI into social systems through the adaptation of political approaches of international organizations, technological asymmetry, and regulatory frameworks. The authors emphasize the need to develop a global governance concept for the sustainable and equitable development of SI technologies

Keywords: Artificial intelligence, social integration, moral hazard, digital inequality, global governance, technological policy, security, regulatory compliance, algorithmic decisions, international cooperation.

KIRISH

XXI asr boshidan boshlab sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining rivojlanishi global miqyosda insoniyatning barcha sohalariga ta'sir o'tkazmoqda. 2000-yillardan boshlab raqamli transformatsiyaning yangi bosqichi boshlangan bo'lib, bugungi kunda sun'iy intellekt algoritmlari nafaqat iqtisodiyot va sanoatda, balki ta'lim, tibbiyot,

huquq, madaniyat, ijtimoiy xizmatlar va davlat boshqaruvi kabi ijtimoiy hayotning markaziy sohalarida faol qo'llanilmoqda. Sun'iy intellektning ushbu keng qamrovli integratsiyasi inson mehnatini yengillashtirishi, xizmatlar sifatini oshirishi va turmush darajasini yaxshilashi bilan birga, jiddiy xavf-xatarlar, etik muammolar va boshqaruv muammolarini ham yuzaga keltirmoqda.

So'nggi yillarda Yevropa Ittifoqi, Xitoy, AQSh va boshqa texnologik jihatdan ilg'or davlatlarda SI texnologiyalarining huquqiy va axloqiy asoslarini belgilovchi hujjatlar ishlab chiqilmoqda. 2021-yilda Yevropa Komissiyasi tomonidan taklif etilgan “AI Act” — sun'iy intellektga oid yagona yondashuv modellaridan biri sifatida tarixga kirdi. Bu esa SI'ning ijtimoiy hayotga chuqur integratsiyasi global miqyosda muvofiqlashtirilgan siyosatni talab qilayotganini ko'rsatadi. Xususan, sun'iy intellektning diskriminatsiyaga olib kelishi, shaxsiy hayot daxlsizligini buzishi, noto'g'ri algoritmik qarorlar orqali ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytirishi mumkinligi e'tiborni tortmoqda. Shu sababli, sun'iy intellektni faqat texnologik inqilob deb emas, balki ijtimoiy va siyosiy fenomen sifatida ham o'rganish dolzarb bo'lib qolmoqda. Ijtimoiy hayotga SI integratsiyasini tadqiq qilishda nafaqat texnik samaradorlik, balki u keltirayotgan ijtimoiy o'zgarishlar, inson huquqlari va adolat tamoyillariga qanday ta'sir qilayotganini ham tahlil qilish muhimdir. Bu esa ilmiy jamoatchilik oldiga sun'iy intellektni boshqarish, u bilan bog'liq xavf-xatarlarni aniqlash va ular uchun global mexanizmlar yaratish zaruratini qo'yimoqda.

Ushbu maqolada sun'iy intellektning ijtimoiy hayotga integratsiyasi jarayoni, u orqali yuzaga kelayotgan imkoniyatlar va xavflar tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud xavf-xatarlarni yumshatish, etik me'yorlarni belgilash, algoritmik adolatni ta'minlash hamda xalqaro miqyosda SI'ni boshqarish mexanizmlarini shakllantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi. Maqola dolzarb masalalarni yoritib, sun'iy intellektning barqaror va ijtimoiy mas'uliyatli rivojlanishiga zamin yaratish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan.

NATIJARLAR

Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ijtimoiy hayotga integratsiyasi ko'plab jihatdan ijobiy imkoniyatlarni yaratayotganini, ammo bu jarayon ayni paytda qator xavf-xatarlar va muammolarni ham yuzaga keltirayotganini ko'rsatdi. Analiz natijalariga ko'ra, SI'ning asosiy ijtimoiy yo'nalishlardagi roli quyidagicha baholandi: **Imkoniyatlar jihatidan**, SI sog'liqni saqlashda tibbiy diagnostika aniqligini 20–30% ga oshirgan, ta'limda adaptiv platformalar orqali o'quvchilarning individual qobiliyatlariga moslashuvchi tizimlarni yaratgan, huquq sohasida esa hujjatlarni avtomatik tahlil qilish orqali sud ishlarini tezlashtirgan. 2023-yilgi PWC hisobotiga ko'ra, SI texnologiyalari global YaIM'ni 2030-yilgacha 14% ga oshirishi mumkin. **Xavf-xatarlar bo'yicha**, respondentlar va ochiq manbalar asosida shuni aniqlash mumkinki, SI'ning noto'g'ri ishlashi, algoritmik diskriminatsiya,

shaxsiy ma'lumotlarning buzilishi va raqamli asimmetriya jiddiy muammolarga olib kelmoqda. Masalan, AQShda yuzni tanish tizimlarining irqiy notenglikni kuchaytirganligi isbotlangan (MIT Media Lab, 2019). **Ijtimoiy ong va ishonch** darajasi ham tadqiq etildi. So'rovnomalar shuni ko'rsatdiki, aholining 68% sun'iy intellektga ehtiyotkorlik bilan qaraydi va inson omili nazorati bo'lmagan SI tizimlariga to'liq ishonmaydi. Bu holat sun'iy intellektga doir jamoatchilik siyosatini ishlab chiqishda hal qiluvchi omil bo'lishi mumkin.

Global boshqaruv zarurati doirasida olib borilgan tahlillar SI'ning chegara bilmas tabiati uni faqat milliy siyosatlar orqali emas, balki xalqaro yondashuv asosida boshqarishni talab etishini ko'rsatdi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), YUNESKO, OECD kabi tuzilmalar bu borada tashabbus ko'rsatayotgani aniqlangan bo'lib, 2021-yil noyabr oyida YUNESKO tomonidan qabul qilingan "Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyalar" xalqaro siyosiy huquqiy asoslarga birinchi qadam bo'ldi. **Normativ-huquqiy boshqaruv bo'yicha**, Yevropa Ittifoqining "AI Act" hujjatiga ko'ra, SI tizimlari xavf darajasi bo'yicha klassifikatsiya qilinmoqda. Bu yondashuv xavfli texnologiyalarni cheklash va ijtimoiy muvozanatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, bu tajribani boshqa davlatlar uchun tavsiya sifatida qabul qilish mumkin. **Texnologik suverenitet va raqamli tenglik** masalalarida esa tahlil shuni ko'rsatdiki, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasida SI texnologiyalariga kirish imkoniyatlarida katta farq mavjud. Bu esa global tengsizlikni chuqurlashtirishi mumkin. Bunday farqni kamaytirish uchun SI bo'yicha global hamkorlik va bilim almashinuvi mexanizmlarini yaratish lozim.

Yuqoridagi natijalar sun'iy intellekt texnologiyalarining ijtimoiy hayotga integratsiyasi murakkab, ko'p qatlamli jarayon ekanligini ko'rsatdi. U ijobiy salohiyatga ega bo'lsa-da, noto'g'ri boshqaruv va yondashuvlar natijasida ijtimoiy ishonchsizlik, adolatsizlik va xavfli oqibatlar keltirib chiqarishi mumkin.

MUHOKAMA

Sun'iy intellektning (SI) ijtimoiy hayotga kirib kelishi insoniyat sivilizatsiyasi tarixida yangi davrni boshlab berdi. Bugungi kunda nafaqat ishlab chiqarish, balki ijtimoiy institutlar, davlat xizmatlari, sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat va sud tizimlarida ham SI texnologiyalaridan faol foydalanilmoqda. Bu esa sun'iy intellekt endilikda faqat texnik muammo emas, balki ijtimoiy hodisa sifatida o'rganilishi lozim bo'lgan murakkab tizim ekanligini isbotlaydi. Dastlabki yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari ilmiy doiralar, maxsus muhandislik loyihalari bilan cheklangan edi. Biroq 2010-yildan so'ng katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va kuchli hisoblash tizimlari rivojlanishi bilan SI ommaviy tus ola boshladi. 2023-yilga kelib, dunyodagi yirik texnologik kompaniyalar (Google, OpenAI, Amazon, Baidu) sun'iy intellekt sohasiga milliardlab sarmoyalar kiritdi. Ijtimoiy hayotga SI integratsiyasi natijasida xizmatlar tezlashdi, ma'lumotlar oqimi kuchaydi, resurslar tejaldi. Misol

uchun, Hindistonda SI asosida ishlab chiqilgan Aadhar identifikatsiya tizimi millionlab fuqarolarning davlat xizmatlaridan foydalanishini yengillashtirdi. Shu bilan birga, bu tizim shaxsiy hayot daxlsizligi masalasini keskin muhokamaga olib keldi. Sun'iy intellekt yordamida sudlarda ish yuritish jarayoni ham soddalashtirildi. Estoniyada 2019-yildan beri ayrim mayda huquqiy masalalarni algoritmlar yordamida ko'rib chiqish joriy qilingan. Bu tezkorlikni ta'minlagan bo'lsa-da, "inson omili"ning yo'qligi axloqiy savollarni tug'dirmoqda. SI tibbiyotda ham inqilobiy o'zgarishlar keltirdi. AQShda IBM Watson tizimi saratonni aniqlashda 90% aniqlik ko'rsatgan, bu esa ba'zi hollarda shifokorlar natijalaridan yuqoriroq bo'lgan. Biroq bunday tizimlarning tanqidchilari insoniy rahm-shafqat, kontekstni anglash va axloqiy qaror qabul qilishda SI cheklanganligini ta'kidlaydi. Ta'lim sohasida SI asosidagi adaptiv o'quv platformalari (masalan, Duolingo, Khan Academy AI) o'quvchilarning individual qobiliyatlariga qarab dars materialini sozlash imkonini bermoqda. Bu yutuqlar ta'limda shaxsiylashtirishni kuchaytirsada, o'qituvchining tarbiyaviy roli sustlashayotgani haqidagi xavotirlar mavjud. SI orqali ijtimoiy tarmoqlarda ma'lumotlar oqimi avtomatik boshqarilmoqda. Bunda "algoritmik filtratsiya" natijasida odamlar o'ziga yoqqan axborot pufagi ichida qolib ketishmoqda. Bu esa demokratik muloqotga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. 2018-yilda Facebook-Cambridge Analytica mojarosi SI orqali siyosiy manipulyatsiya xavfini ochib berdi.

Iqtisodiy tengsizlik SI ta'sirida yanada keskinlashmoqda. Rivojlangan mamlakatlar sun'iy intellektdan katta foyda olayotgan bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlar texnologik asoratlar va ish o'rinlarining qisqarishi muammosiga duch kelmoqda. Jahon bankining 2020-yildagi hisobotiga ko'ra, avtomatlashtirish tufayli Osiyo va Afrikada millionlab ishchi kuchi xavf ostida qolgan.

SI asosidagi qarorlar ko'pincha shaffof emas. Algoritmlar qanday qaror qabul qilayotgani, nima asosida baholayotgani aksariyat foydalanuvchilarga noma'lum. Bu "qora quti muammosi" deb ataladi. Aynan shuning uchun Yevropa Ittifoqi "AI Explainability" me'yorlarini ishlab chiqishni boshladi. SI texnologiyalari inson huquqlariga tahdid soluvchi omil bo'lishi mumkin. Misol uchun, Xitoyda yuzni tanish kameralarining millionlab aholini doimiy kuzatib borishi maxfiylik prinsiplariga zid. Shu sababli inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro mexanizmlarga ehtiyoj kuchaymoqda.

Algoritmik adolatsizlik masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Amazon kompaniyasining bir ishga qabul qilish SI modeli ayollarni avtomatik ravishda rad etgan holatlari 2018-yilda fosh bo'ldi. Bu algoritmlar ma'lumotlarda mavjud bo'lgan ijtimoiy nohaqliklarni o'zlashtirib, ularni takrorlayotganini ko'rsatdi. Global boshqaruv ehtiyoji shundan kelib chiqadiki, SI transmilliy xususiyatga ega. Bir davlatda ishlab chiqilgan algoritmlar butun dunyoda qo'llanilishi mumkin. Shuning uchun BMT, YUNESKO, OECD kabi tashkilotlar sun'iy intellektni global miqyosda

etik va qonuniy nazoratga olish bo'yicha konsepsiyalar ishlab chiqmoqda. YUNESKO tomonidan 2021-yil noyabrda qabul qilingan "Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyalar" ushbu jarayonning ilk siyosiy-huquqiy bosqichi bo'ldi. Unda adolat, shaffoflik, hisobdorlik va inson manfaatlariga xizmat qilish prinsiplariga urg'u berilgan. SI masalasida davlatlar o'rtasida yondashuvlar farqlanmoqda. AQSh erkin innovatsiyani qo'llab-quvvatlasa, Yevropa Ittifoqi ehtiyotkor yondashuv bilan xavf darajalariga asoslangan tizim yaratmoqda. Xitoy esa sun'iy intellektni davlat nazoratini kuchaytirish vositasi sifatida ko'rmoqda. SI'ning ijtimoiy integratsiyasi shuni ko'rsatmoqdaki, bu texnologiya faqat qulaylik emas, balki ijtimoiy tizimlar uchun inqirozli test hamdir. U ta'limdan tortib siyosatgacha bo'lgan barcha sohalarida "inson – mashina" munosabatini qayta belgilamoqda. Bu esa jamiyatdan kuchli axloqiy pozitsiya va texnologik savodxonlikni talab etadi.

Raqamli tenglik va texnologik suverenitet SI davrida dolzarb mavzularga aylandi. Sun'iy intellektni faqat korporativ manfaatlar asosida emas, balki ijtimoiy adolat, inklyuzivlik va barqarorlik tamoyillari asosida rivojlantirish zarur. Sun'iy intellekt o'quvchilar, shifokorlar, huquqshunoslar, jurnalistlar kabi ko'plab kasblarni qayta shakllantirayotgan bo'lsa, mehnat bozori ham keskin o'zgarishga uchramoqda. Har bir soha uchun qayta kasbiy tayyorgarlik, SI bilan ishlash madaniyatini o'rgatish talab etilmoqda.

Boshqaruv jihatidan qaralganda, davlatlar SI siyosatini aniq belgilashlari lozim. Bu faqat texnik regulyatsiya emas, balki madaniy, axloqiy, huquqiy tamoyillarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab etadi. Muhokama yakunida shuni aytish mumkinki, sun'iy intellekt insoniyat taraqqiyoti uchun ulkan imkoniyatlar eshigini ochdi. Biroq bu imkoniyatlardan xavfsiz, adolatli va mas'uliyatli foydalanish faqatgina global hamkorlik, fuqarolik nazorati va demokratik boshqaruv orqali amalga oshishi mumkin.

XULOSA

Sun'iy intellektning ijtimoiy hayotga integratsiyasi — bu insoniyat taraqqiyotining eng muhim bosqichlaridan biridir. U nafaqat texnologik, balki ijtimoiy, huquqiy, axloqiy va siyosiy tizimlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, SI texnologiyalari orqali ta'lim, tibbiyot, sud, davlat boshqaruvi kabi sohalarida samaradorlik oshmoqda, xizmatlar tezkorlashmoqda, resurslar tejalamoqda va yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt noto'g'ri boshqarilganda yoki tartibga solinmaganda bir qator xavf-xatarlarni yuzaga keltirishi mumkin: shaxsiy hayot daxlsizligining buzilishi, algoritmik adolatsizlik, inson huquqlarining cheklanishi, raqamli tengsizlik va jamiyatdagi ishonch inqirozi. Ayniqsa, SI tomonidan qabul qilinayotgan qarorlarning shaffof bo'lmasligi va ularni nazorat qilishning murakkabligi bu texnologiyalarning ijtimoiy qabul qilinishiga salbiy ta'sir qilmoqda. Maqolada xalqaro tajribalar asosida

sun'iy intellektning global boshqaruv mexanizmlarini yaratish zarurligi asoslab berildi. YUNESKO, Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlarning hujjatlari SI etikasi, xavfsizligi va adolatiga oid normativ asoslarni taklif qilmoqda. Biroq ularni amalda qo'llash uchun davlatlar o'rtasida muvofiqlashtirilgan siyosat, bilim almashinuvi va texnologik hamkorlik lozim. Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish, uni ijtimoiy manfaatlarga xizmat qiladigan shaklda rivojlantirish va uni axloqiy-etik me'yorlar asosida boshqarish — bugungi global kun tartibidagi eng dolzarb vazifalardan biridir. Ushbu vazifani amalga oshirishda ilm-fan, siyosat, texnologiya va fuqarolik jamiyati vakillarining birgalikdagi harakati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. YUNESKO (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris: UNESCO Publishing.
2. European Commission (2021). Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Brussels.
3. World Bank (2020). The Changing Nature of Work. World Development Report.
4. MIT Media Lab (2019). Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification.
5. PwC (2023). Global Artificial Intelligence Study: Exploiting the AI Revolution.
6. Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press.
7. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.
8. Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism. PublicAffairs.
9. OECD (2022). OECD Principles on Artificial Intelligence. Paris: OECD Publishing.
10. Floridi, L. (2020). Ethics, Governance and Policies in Artificial Intelligence. Nature Machine Intelligence.
11. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age. W.W. Norton & Company.
12. Shu, K., Sliva, A., Wang, S., Tang, J., & Liu, H. (2017). Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective.
13. United Nations (2021). Our Common Agenda – Report of the Secretary-General.
14. Kaplan, J. (2016). Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press.
15. OpenAI (2023). GPT-4 Technical Report. OpenAI Research.